

موضوع مقاله:

موضوع مدیریت معنوی زن در بحران های زندگی

زینب صفایی^۱

چکیده:

این تحقیق بررسی مدیریت معنوی زنان و نقش سازنده آنان در بحران های معنوی است، بحث درباره مدیریت از دیرباز مورد توجه بوده است زیرا برای نظم بخشی به امور مختلف در زندگی فردی و اجتماعی، مدیریت در بخش های مختلف زندگی، لازم و ضروری است، مدیریت منحصر به اداره زندگی مادی نیست، بلکه در امور معنوی هم ضرورت دارد، هدف از این نوشتار بیان روشهای مدیریت معنوی زن در بحرانهای زندگی با توجه به نقش سازنده و اساسی زن به عنوان رکن اصلی خانواده است، که به کارگیری این روشها، موجب برطرف شدن بسیاری از بحران ها و مشکلات زندگی است، در نتیجه زن با مدیریت معنوی خود در جهت گیری ها و تصمیم گیری های صحیح در مواقع بحران، می تواند خانواده را از تهدیدها و آسیب ها نجات دهند و به کمال و سعادت برساند، بنابراین زن نمونه، علاوه بر مدیریت خانواده جامعه را نیز در مسیر رشد و تعالی قرار می دهد و به استقامت و ارزش های والای انسانی می رساند. این تحقیق با روش توصیفی، نقش سازنده مدیریت معنوی زنان را در بحران ها، مورد بررسی قرار داده است.

واژگان کلیدی: مدیریت، مدیریت معنوی زن، بحران.

۱. طلبه سطح دو، شهرستان دلیجان

مقدمه:

مدیریت معنوی در زندگی یکی از ضروری ترین نیازهایی است که سهم به سزایی در رشد و سعادت فرد و اجتماع دارد اهمیت مدیریت معنوی تا جایی است که یکی از وظایف انبیاء را به عنوان مدیران معنوی برای هدایت جامعه بشری به سوی کمال و سعادت قرار داده است، در اسلام جایگاه و ساختار خانواده، و مدیریت معنوی آن نیز از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا خانواده از مهم ترین نهادهای اجتماعی است که تأثیر فراوانی در رشد اخلاقی، عاطفی، عقلانی و اجتماعی، در جوامع بشری دارد، این نهاد مهم همواره با بحران ها و آسیب هایی مواجه است که آن را مورد تهدید قرار می دهد، که با مدیریت معنوی در زندگی این بحران ها برطرف می شود، مدیریت معنوی زنان، در بحران های زندگی بسیار تأثیر گذار است، زن، با مدیریت معنوی خود در نقش مادری و همسری، روابط اعضای خانواده را بر اساس عشق و محبت پایه ریزی می کند و کانون خانواده را به محیطی امن و آرامش بخش تبدیل می نماید، از نظر اسلام، اخلاق و معنویت، نقش مهمی در مدیریت دارد بطوری که قرآن کریم، زیبایی اخلاقی پیامبر (ص) را می ستاید و ایشان را به عنوان برترین الگو برای انسانها معرفی می فرماید، و همین دیدگاه معنوی مدیریت در مکتب اسلام آن را از سایر مکاتب مدیریتی متمایز می کند بنابراین شاخصه های اخلاقی و تکوینی زن، همچون عاطفه مادری، صبر و شکیبایی در برابر مشکلات، داشتن روحیه قناعت، برای رعایت اعتدال در اقتصاد خانواده و خودداری از اسراف و تبذیر، از مهم ترین ویژگی های مدیریت معنوی زن نمونه در بحران های زندگی است.

بنابراین اسلام، راهکارهایی برای مدیریت سالم و نظام مند ارائه داده است که در موارد بحران می توان آنها را به کار گرفت و از مشکلات رهایی پیدا کرد، در این میان نهاد خانواده که اولین و مهمترین نهاد اجتماعی است ممکن است با مشکلات و بحران هایی مواجه شود که با مدیریت معنوی زن در خانواده و اجتماع بحران ها برطرف می شود و آرامش و آسایش در کانون خانواده برقرار خواهد شد.

هدف از نوشتار حاضر بیان مدیریت معنوی زنان در بحران های زندگی است و سؤالی که در صدد پاسخ آن هستیم این است که برنامه های اسلام برای مدیریت معنوی زنان در مواجهه با بحران های زندگی چیست؟

در مورد اهمیت و جایگاه نقش زن و مدیریتش در خانواده، کتابها و مقاله های متعددی نگاشته شده که به ۵ مورد از آنها اشاره می شود:

۱. کتاب، «مدیریت زن در خانواده» نوشته، نعمت الله یوسفیان چاپ دوم، ۱۳۸۹. در این کتاب، اهمیت جایگاه زن و مدیریت او در خانواده مورد بررسی قرار گرفته است، نگارنده معتقد است خانواده، محبوبترین نهاد اجتماعی در پیشگاه خداوند است و در میان وظایف مدیریتی زن، نقش مادری، بنیادی ترین و شاخص ترین وظایف است که بر عهده زن است.

۲. مقاله نقش مدیریتی زنان در خانواده نوشته «طاهره ماهرو زاده»، چاپ اول پاییز و زمستان ۱۳۸۷. در این مقاله، به نقش مدیریت زن در ساختن جامعه سالم اشاره شده است، زن در نقش همسری، فردی است اجتماعی، دوستدار شوهر که خود را مکلف به نیکی و خوش رفتاری نسبت به او می داند و در نقش مادری مهربان که در برابر مشکلات و دشواری های زندگی آرامش بخش محیط خانه و خانواده است و خانواده ای سالم و متعادل را به وجود می آورد و در سایه آن جامعه ای سالم و پویا خواهیم داشت.

۳. مقاله «اسلام و مدیریت زن در خانواده» نوشته ساجده عبدالخانی، چاپ اول ۱۳۹۶. در این مقاله، شاخصه های تکوینی زن، همچون: عاطفی بودن، نقش مادری، علاقه مندی به زینت و آرایش، مدیریت اقتصادی زن، از عوامل موفقیت او در نقش های مدیریتی اش در خانواده، مورد بررسی قرار گرفته است، و در پایان مقاله، مدیریت زن در ساختن جامعه سالم نیز تبیین شده است.

۴. مقاله «زن و سلامت معنوی در خانواده» نوشته مریم صف آرا - سیده فائزه صفدرزاده، چاپ اول ۱۳۹۶. در این مقاله به تبیین جایگاه زن در فرایند ارتقای سلامت معنوی خانواده با توجه به خصوصیات و ویژگی های درونی زن مانند عاطفه مادری و مهر و محبت او پرداخته شده است.

۵. مقاله «نقش زن در رشد معنوی خانواده» نوشته فراس دهداری - سهاد جادری، چاپ اول ۱۳۹۳. در این مقاله عامل رشد معنوی خانواده، که بهره مندی زنان از برنامه های اسلامی و اهتمام به آن است مورد بررسی قرار گرفته است.

وجه تمایز این مقاله از کتابها و مقاله هایی که نگاشته شده این است که در تحقیق حاضر به اهمیت جایگاه مدیریت معنوی زن در بحران های زندگی پرداخته شده است، در حالی که در سایر کتابها و مقاله ها به اهمیت و نقش و جایگاه زن در خانواده پرداخته شده است.

مفهوم شناسی:

مدیریت

معنای لغوی

مدیریت در اصل واژه عربی است و از ماده ی «دَوَرَ» گرفته شده است به معنای گرداندن و مصدر آن دوران است به معنی گردیدن است، «مدیر» اسم ثلاثی مزید از مصدر اداره باب افعال می باشد و مصدر آن دَوَران می باشد و دوران به معنی گردیدن است پس مدیر به معنای گرداننده و مدیریت به معنای گرداندن، بنابراین می توان گفت مدیر در لغت به معنای گارگردان می باشد و مدیریت به معنای کارگردانی می باشد در این صورت مدیریت شامل هر نوع کارگردانی در هر سطحی می شود و مفاهیمی مانند: رهبری، هدایت و و متصدی رسیدگی به مجموعه یا بخشی، را شامل می شود.^۱

معنای اصطلاحی

برای مدیریت تعریف های گوناگونی بیان شده است که نزدیک به هم هستند « مدیریت یعنی علم و هنر هماهنگ کردن، رهبری و کنترل، فعالیت های جمعی، برای نیل به هدف های مطلوب، با حداکثر کارایی». ^۲

شهید مطهری (ره) در تعریف مدیریت می نویسد: «فن بسیج کردن و بهتر سامان دادن و بهتر سازمان دادن و بهتر کنترل کردن نیروهای انسانی و به کار بردن آنها». ^۳ در تعریف مدیریت اسلامی نیز چنین آمده: « هنر و علم به کارگیری صحیح امکانات در جهت رسیدن به اهداف مورد نظر، به نحوی که با موازین اسلامی مغایرت نداشته باشد». ^۴

مدیریت معنوی:

معنویت یعنی آنچه مربوط به معنی و روح باشد ^۵ و به زندگی معنا ببخشد مانند: ارزش های اخلاقی که به انسان آرامش، شادی و امید می دهد. ^۶ مدیریت معنوی، یعنی هنر به کارگیری ارزش های اخلاقی به گونه ای که با ایجاد صفات خداگونه در انسان، آرامش و امید در زندگی جاری شود و به دنبال آن نیازهای زندگی مادی نیز سامان یابد و به کمال و پیشرفت برسد.

۱. فرهنگ ابجدی ص ۸۰۰

۲. اقتداری، علی محمد، سازمان و مدیریت، ص ۶۱.

۳. مطهری، مرتضی، امامت و رهبری، ص ۲۳۵.

۴. نبوی، محمد حسن، مدیریت اسلامی، ص ۳۵

۵. لغت نامه دهخدا

۶. ملکیان، مصطفی، راهی به رهایی، ۱۳۸۰، ص ۳۷۶.

بحران

بحران در لغت به معنای آشفتگی و نا آرامی است^۱ و در اصطلاح عبارت است از پیشامدی که به صورت ناگهانی رخ می‌دهد و وضعیت خطرناک و ناپایداری برای فرد، گروه یا جامعه به وجود می‌آورد که برای برطرف کردن آن، نیاز به اقدامات اساسی و فوق‌العاده است بحران‌ها بر حسب نوع و شدت متفاوتند^۲، و شامل بحران شخصی، اجتماعی، اقتصادی و ... می‌شوند.

در این نوشتار به تبیین شاخصه‌های مدیریت معنوی زن و جایگاهش در خانواده و اجتماع، برای ایجاد و زمینه‌سازی جامعه‌ای سالم در بحران‌هایی که در زندگی پیش می‌آید پرداخته می‌شود، یکی از راهکارهای اساسی برای خروج از بحران‌های زندگی توجه به نقش مدیریت معنوی زنان با توجه به ظرفیتهای وجودی و امتیازات روحی و عاطفی زنان است که در بحران‌های زندگی می‌توانند با بکارگیری تعالیم اسلامی اوضاع را به خوبی مدیریت کنند و با مدیریت معنوی خود آرامش را به خانواده برگردانند، از نظر اسلام، مدیریت به کسی واگذار می‌شود که علاوه بر ایمان، دانش و آگاهی نیز داشته باشد بنابراین، یک مدیر خوب و شایسته کسی است که مانند انبیای الهی تمام سعی و تلاش خود را برای تربیت و هدایت انسان‌ها به کارگیرد و این رسالت بسیار مهم، سعادت دنیا و آخرت را تامین می‌کند، با توجه به اینکه مدیریت اسلامی بر اساس معنویات و فرهنگ بنا شده است و هدف آن سعادت و کمال زندگی فردی و اجتماعی است تاثیر آن بر تمام امور اجتماعی مشهود خواهد بود، بطور خلاصه می‌توان گفت که اسلام در تمام شئون زندگی انسان از جمله مدیریت معنوی برنامه‌هایی دارد که با به بکار گیری آنها تعالی انسان را در زندگی فردی و اجتماعی، در پی خواهد داشت.

بنابراین زنان برای مدیریت معنوی در بحران‌های زندگی، لازم است برنامه ریزی صحیح و دقیقی را طبق تعالیم و برنامه‌های اسلامی در نظر بگیرند، چنانچه در روایت بیان شده « التَّلَطُّفُ فِي الْحِيلَةِ أَجْدَى مِنَ الْوَسِيلَةِ^۳؛ لطافت و ظرافت در برنامه ریزی مهمتر از داشتن امکانات است».

قرآن کریم به دو دسته از بحرانهای های اقتصادی و غیر اقتصادی اشاره می‌فرماید که شامل وضعیت سخت معیشتی در زندگی، نقص در اموال، مرگ، حوادث ناگوار که موجب ترس و اضطراب می‌شود، قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «وَلْيَبْلُوكُمْ بَشْيٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ

۱. فرهنگ معین، واژه بحران.

۲. حسینی، حسین؛ فصلنامه امنیت، شماره ۱ و ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۵.

۳. غرر الحکم، ص ۲۴۳

خود هستند و هم در صورت بیماری و ابتلای عضوی از خانواده به پرستاری از او همت می‌گمارند، چنانکه گفته شد با ارتقاء سطح تحصیلی زنان امروزه تعداد زیادی از کادر پزشکی و پرستاری در بیمارستان‌ها را زنان تشکیل می‌دهند و به عنوان کادر درمانی در بیمارستان‌ها در نقطه اصلی مقابله با این بحران قرار گرفته‌اند، همچنین گروه دیگری از همین زنان تحصیلکرده با پذیرش نقش آموزگاری و خدمت در کادر آموزشی در روزگار قرنطینه و تعطیلی مدارس و دانشگاهها موجب عدم توقف فرآیند آموزش در کشور شده‌اند، به این ترتیب می‌توان گفت مدیریت معنوی زنان در مقابله با بحران بسیار کار ساز است چرا که زنان به دلیل داشتن نقش مادری و مسئولیت خانواده درک بهتری از بیماری و مراقبت از بیماران را در عمل نشان داده‌اند، آنها در زمینه حمایت از بیماران تجربه و دانش بیشتری درباره مسائل بهداشتی و درمانی را در جامعه دارند بنابراین مدیریت معنوی زنان در بحران شیوع کرونا از این جهت تاثیرگذار و نتیجه‌بخش است که زنان به دلیل وجود عواطف و درک مسائل انسانی، خانواده می‌توانند در این مسائل تصمیمات عملی و اثربخش اتخاذ کنند.

زنان می‌توانند با ایجاد نگرش مثبت و همدلی در میان اعضای خانواده موجب آرامش روانی افراد شوند، همچنین در بحران کرونا توانسته‌اند این معضل را به فرصت تبدیل کنند و با انتقال دانش تجربیات خود به فرزندان و سایر اعضای خانه منتقل کنند این فرصت موجب افزایش گفت‌وگوهای میان فردی در خانواده و استحکام روانی و عاطفی روابط در خانواده خواهد شد که محوریت و مدیریت آن با زنان است.

یکی دیگر از آسیب‌هایی که در بحران کرونا خانواده‌ها با آن مواجه شدند از بین رفتن فضای خصوصی در محیط خانه است که یکی دیگر از عوامل افزایش فشارهای روانی به اعضای خانواده است و ممکن است بد اخلاقی فرزندان با پدر و مادر را در پی داشته باشد، که با مدیریت معنوی زن در خانواده تا حد زیادی قابل برطرف شدن است، بخشی از بد اخلاقی فرزندان در بحران کرونا ناشی از بی‌حوصلگی و خستگی، فیلم و فضای مجازی، و ... است، علاقه و عاطفه مادری از ویژگی‌های زن است که به موجب آن می‌تواند رفتار فرزندان را در مسیر صحیح جهت دهی کند، زنان موفق زنانه هستند که با صبر و شکیبایی در چنین مواردی علت بحران بد اخلاقی فرزندان را تشخیص دهند و با عاطفه و صبر مادری این مشکل را برطرف کنند، قرآن کریم در بیان صبر و شکیبایی مقام مادر و تقدیس حس مادری او می‌فرماید: «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ» و انسان را نسبت به پدر و مادرش سفارش کردیم، مادرش او را در دوران حاملگی و ضعف‌های مضاعف حمل کرد و او را دو سال شیر داد که سپاسگزار من، پدر و مادرش باشد که فرجام (همه شما) فقط به‌سوی من است.»

بنابراین مادران با ویژگیهای ممتازی که در وجود آنهاست با صبر و شکیبایی و عاطفه مادری، در مواردی که فرزندان رفتار نامناسبی با والدین خود دارند با مدیریت معنوی خود، می توانند علت بد اخلاقی فرزندان را ریشه یابی کند و با مهر و محبت مادرانه خود، این بحران را مدیریت کند.

زن با مدیریت معنوی خود با بهره گیری از راهکارهایی که قرآن کریم برای آرامش در بحران ها می فرماید: «فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا»^۱ به یقین با هر سختی آسانی است». می تواند در این بحران ها با صبر و شکیبایی، عاطفه مادری و با آگاهی بخشی به اعضای خانواده اعتماد به نفس و آرامش دهد که بحران ها و مشکلات هرچند بخشی از زندگی هستند اما همیشگی نیستند و بالاخره پس از مدت زمانی به پایان می رسند، بنابراین در این بحران ها، زن نمونه با آگاهی بخشی و صحبت با خانواده نسبت به یاد آوری بحران های گذشته و این که اکنون آن بحران ها پایان یافته و یاد آوری مشکلات و بحران هایی که دیگران نیز با آن مواجه هستند که ممکن است برای هر فردی پیش بیاید می تواند شرایط را کنترل کند و اضطراب و نگرانی، را در خانواده برطرف نماید.

۱. انشراح: ۵

نتیجه گیری

یکی از راهکارهای اساسی برای خروج از بحرانهای زندگی، مدیریت معنوی زنان در بکارگیری برنامه ها و تعالیم اسلامی با توجه به ظرفیتهای وجودی و امتیازات روحی و عاطفی زنان است که در بحران های زندگی می توانند اوضاع را به خوبی مدیریت کنند و با مدیریت معنوی خود آرامش را به خانواده برگردانند، با توجه به اینکه زندگی فردی، اجتماعی و خانواده، همواره در معرض بحران های مختلفی قرار دارد و خروج از این بحران ها نیازمند مدیریت صحیح و دقیق است، مدیریت معنوی زن با بهره مندی از برنامه های اسلامی، در خانواده برای برطرف شدن بحران ها بسیار راه گشاست، در این تحقیق چهار مورد از بحران هایی که ممکن است خانواده ها با آن مواجه شوند و نقش مؤثر مدیریت معنوی زن برای برطرف شدن این بحران ها مورد بررسی قرار گرفته است: ۱. بحران اقتصادی، ۲. بحران مرگ، ۳. بحران اعتیاد به مواد مخدر، ۴. بلایای طبیعی.

در مواجهه با چنین بحران هایی، زنان با مدیریت معنوی که بر گرفته از برنامه های اسلامی است مانند: احترام و تکریم و همدلی با شوهر و حفظ عفت و پاکدامنی نقش مهمی را در ایجاد آرامش و نشاط خانواده بر عهده دارند و با قناعت پیشگی و شاکر بودن، در تدبیر امور خانواده و فراهم کردن فضای مناسب عاطفی و محیط نشاط آمیز و لذت بخش و تربیت فرزندان و بهسازی اقتصادی، نقش به سزایی دارند، و زندگی گوارایی را برای خود و خانواده فراهم می سازند، در مدیریت معنوی که برگرفته از برنامه های اسلامی است فضائل اخلاقی مانند: ایثار، تقوا، ایمان به خدا، اخلاص و ... تأثیر به سزایی در برطرف شدن بحران های زندگی دارد بنابراین زنان شایسته، با اخلاق نیکو می توانند خانواده را در هنگام بحران ها به خوبی مدیریت کنند و به سمت تعالی و پیشرفت به حرکت درآورند، در نتیجه با به وجود آمدن خانواده های سالم و با نشاط، جامعه ای سالم و پویا خواهیم داشت، بنابراین با مدیریت معنوی زن در خانواده، رشد مادی و معنوی جامعه نیز فراهم می شود.

منابع:

قرآن کریم

نهج البلاغه

صحیفه سجادیه

۱. اقتداری، علی محمد، سازمان و مدیریت، چاپ دوم، تهران، نشر مولوی، ۱۳۸۲ ش.
 ۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم، نشر آل البيت عليهم السلام، ۱۳۷۰ ش.
 ۳. حرّانی، ابن شعبه، تحف العقول، انتشارات آل علی چاپ اول، قم ۳۸۲ ش.
 ۴. حسینی، حسین؛ فصلنامه امنیت، شماره ۲۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۵.
 ۵. حسینی، نعمت‌الله، آئینه خانواده، قم، عصر انقلاب. ۱۳۸۳
 ۶. خمینی، روح‌الله، سیمای زن در کلام امام خمینی، «پیام به مناسبت میلاد حضرت فاطمه و روز زن وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۶۱ / ۱ / ۲۸)».
 ۷. دهخدا، علی‌اکبر، لغتنامه دهخدا، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
 ۸. دیلمی، حسن بن محمد، أعلام الدین، انتشارات آل البيت چاپ دوم، ۱۳۷۳ ش.
 ۹. صدوق، محمد بن علی بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه ۱۳۸۵ ش.
 ۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت لبنان، ۱۳۹۰ ه.ق.
 ۱۱. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن قم، انتشارات شریف رضی، ۱۴۱۲ ه.ق.
 ۱۲. عربی، حسین علی، «نقش نهاد خانواده در کاهش انحرافات و آسیب‌های اجتماعی»، مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 ۱۳. فواد، افرام بستانی، فرهنگ ابجدی، نشر اسلامی مترجم: رضا مهیار، چاپ دوم، ۱۳۷۶ ش.
 ۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، چاپ اول، قم، نشر دار الحدیث،
 ۱۵. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الطبع و النشر، ۱۴۱۰ ه.ق
 ۱۶. محمدی ری‌شهری، محمد، منتخب میزان الحکمه، چاپ اول، قم: دارالحدیث، ۱۴۲۲ ه.ق
 ۱۷. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، قم: صدرا، ۱۳۷۴ ش.
 ۱۸. معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ سوم، نشر زرین، ۱۳۸۶ ش.
- مقاله ها و فصلنامه ها:
۱۹. نبوی، محمد حسن، مدیریت اسلامی، چاپ اول نشر بوستان کتاب، ۱۳۹۹ ش.

۲۰. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، بیروت، مؤسسه آل البيت عليهم السلام. ۱۴۰۸ ه.ق.

۲۱. هاشمی، حسین، «مبانی و معیارهای رفتار با زن»، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ش ۲۶، ۱۳۸۰ ش.